

Література:

1. Історія філософії. Словник / За заг. ред. В. І. Ярошовця. – К.: Знання України, 2005. – 1200 с.
2. Київ в історії філософії України / В. С. Горський, Я. М. Стратій, А. Г. Тихолаз, М. Л. Ткачук. – К.: Вид. дім «KM Academia»; ТОВ Університетське видавництво «Пульсари», 2000. – 264 с.
3. О религиозных философах России и Украины: персонологические очерки [Текст]: монографія / [Аляев Г. Е., Емельянов Б. В., Мозговая Н. Г., Суходуб Т. Д.]. – Полтава: ООО «АСМИ», 2010. – 240 с.
4. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К.: «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. – 230 с.
5. Зеньковский В. В. История русской философии: в 2 т. / В. В. Зеньковский. – Л.: МП «Эго» и др., 1991. – Т.1. – Ч. 2. – 279 с.
6. Юркевич П.Д. Вибране. / П. Д.Юркевич – К.: Абрис, 1993. – 416 с.
7. Слободянюк Д. І. «Філософія серця» як методологічне підґрунтя ідейно-теоретичної спадщини Памфіла Юркевича / Д. І. Слободянюк // Філософські обрії, 2009. – № 22. – С. 30-44.
8. Слободянюк Д. І. Памфіл Юркевич: педагогічні ідеї як продовження і конкретизація філософсько-антропологічного вчення / Д. І. Слободянюк // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Серія "Педагогічні науки". – Вип. 7 (57). – Полтава, 2007. – С. 196-202.
9. Слободянюк Д. І. Вітчизняна традиція досліджень духовного життя людини як одне із ідейно-теоретичних джерел філософсько-антропологічного вчення Памфіла Юркевича / Д. І. Слободянюк // Філософські обрії. – 2015. – №33. – С. 29-39.
10. Хамитов Н., Крылова С. Философский словарь. Человек и мир / Н. Хамитов., С. Крылова. – К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 308 с.
11. Гальцева Р. Юркевич Памфил Данилович / Р. Гальцева // Философская энциклопедия: в 5 т. [Гл. ред. Ф. Н. Константинов]. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – Т. 5. – С. 602-603.

Шушкевич Є. М.

*Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова, к.ф.н., старший викладач
м. Київ, Україна*

ОНТОЛОГІЯ «ЛОГІКО-ФІЛОСОФСЬКОГО ТРАКТАТУ» Л. ВІТГЕНШТАЙНА

Не дивлячись на досить велику кількість досліджень творчості Людвіга Вітгенштайна в цілому, і “Логіко-філософського трактату” зокрема, ще досить багато питань стосовно поглядів філософа, висловлених в трактаті,

залишаються досить дискусійними, а деякі взагалі малодослідженими. Одним з таких дискусійних моментів залишається питання щодо трактування онтологічних питань, з яких, по-суті, розпочинається «Логіко-філософський трактат».

Перший афоризм «Логіко-філософського трактату», в українському перекладі Євгена Поповича, звучить як: «Світ є все, що є подією» [2, с. 24]. (в німецькому варіанті: «Die Welt ist alles, was der Fall ist»; в англійському варіанті: «The world is all that is the case»; в перекладі Ігоря Добронравова та Деліра Лахуті (1958 р.): «Мир есть все, что имеет место»; в перекладі Марії Козлової (1994 р.): «Мир есть все, что происходит»; і в перекладі Вадима Руднева (2005 р.): «Мир – это все, чему случается быть») і вже з приводу цього, першого, афоризму виникло чимало суперечок. Досить відомою є полеміка між Марією Козловою, та Володимиром Бібініним, з приводу перекладу «Логіко-філософського трактату» Марією Козловою. Перший афоризм, перекладачка, переклала як: «Мир есть все, что происходит» (Світ є все що відбувається), замість: «Мир есть все, что имеет место» («Світ є все що має місце»), як це було в перекладі Ігоря Добронравова та Деліра Лахуті, 1958 року., варіант перекладу, запропонований Марією Козловою, викликав невдоволення у Володимира Бібініна, який був добре знайомим з творчістю австрійсько-британського філософа. За Володимиром Бібініним, два переклади принципово різні, проте, вони по суті, якщо тільки не сприймати слова якимось особливим чином, мають однаковий сенс: світ фактичний.

Марія Козлова ж говорить про те, що переклад: «Мир есть все, что имеет место» («Світ є все що має місце») – вірний. Проте, якщо його сприймати буквально, він здатний привнести, в зображувану Людвігом Вітгенштайном картину світу, не властиву їй статичність, геометризм. Тому що «мати місце» («иметь место»), має подвійний смисл: існувати, відбуватися і – займати певну частину простору. У перекладі Марії Козлової перевага віддається варіанту «Мир есть все, что происходит» (Світ є все що відбувається), тому що саме такий варіант вловлює (не гасить) «подієвий» («событийный») і таким чином «рухливий» («подвижный») характер світу, який складається з фактів – які є варіаціями предметних ситуацій. При цьому враховані роз'яснення Людвіга Вітгенштайна, а також узгоджені різні афоризми трактату (наприклад афоризм 6.41: «У світі все таке, як воно є, і все діється, як діється... Бо все, що діється і так-існує, – випадкове» [2, с. 83-84]. («В мире все есть как оно есть, и все происходит, как оно происходит... Все происходящее и так-бытие случайны...» [1, с. 71]).

Поняття «світ» є основоположним, сумарним поняттям для онтології «Логіко-філософського трактату». Ведене в афоризмах 1 – 1.11 воно далі роз'яснюється на різний лад в афоризмах 1.13 «Факти в логічному просторі є світом» [2, с. 24], 1.2 «Світ розпадається на факти» [2, с. 24], 2.021 – 2.022: «2.021 Предмети утворюють субстанцію світу. Тому їх не можна скласти до купи. 2.0211 Якби світ не мав субстанції, то відповідь на питання, чи дане речення має сенс, залежала б від того, чи якесь інше речення правдиве. 2.0212 Тоді

б неможливо було накреслити образ світу (правдивий чи хибний). 2.022 Певне, що й уявний світ, такий відмінний від справжнього, повинен мати з ним щось спільне: форму» [2, с. 25 – 26]. Світ трактується як сукупність фактів, що мисляться як те що існує: «2.04 Сукупність наявних станів речей є світом» [2, с.27]. При цьому важливо зауважити, що сукупність фактів, це не просто їх неузгоджений набір, а їх логічна комбінаторика – конфігурація фактів у логічному просторі. *Світ* – це свого роду «дублікат» екстенціональної логіки висловлювань. «Одиницею» знання про світ вважається інформативне висловлювання, яке несе повідомлення про факт. Окрім поняття *світ*, використовується поняття *дійсність*, яке трактується як наявність і відсутність станів речей (подій) і їх “сплетінь” (фактів), при цьому, наявні стани речей визначають, які стани речей відсутні: “2.04 Сукупність наявних станів речей є світом. 2.05 Сукупність наявних станів речей визначає також, які стани речей відсутні. 2.06 Наявність і відсутність станів речей є дійсністю. (Наявність станів речей ми називаємо також позитивним фактом, а їхню відсутність— негативним)” [2, с.27].

В онтологію «Логіко-філософського трактату» введені і постійно використовуються три базових терміни «Tatsache», «Sachverhalt» і «Sachlage». (в англійському перекладі відповідно «Fact», «A state of affairs» (An atomic fact) і «A possible situation» (A possible state of affairs)). Євген Попович перекладає їх як «Факт», «Стан речей» і «Можлива ситуація». В російських перекладах: «Факт», «Состояние дел» – Марія Козлова, «Положение вещей» – Вадим Руднев, «Атомарный факт» – Ігор Добронравов та Делір Лахуті, і «положение верей» – Ігор Добронравов та Делір Лахуті, а також Марія Козлова, та «Проекция возможной Ситуации» – Вадим Руднев. Як зауважує Марія Козлова це загальноживані вислови, без яких не обходиться жодна мова і які зазвичай не викликають складнощів, але спеціалістам, які вивчали «Логіко-філософський трактат», вони завдали чимало клопоту.

Російський дослідник, Сергій Катречко, досліджуючи дане питання, виділяє наступні типи онтологій:

1. Речова онтологія («Вещная онтологія») Аристотеля: світ складається з речей. До цього типу онтології відноситься також і так звана просторова онтологія, яка приймається сучасною математизованою фізикою, в цьому типі онтології під річчю розуміється частина («шматок») простору.

2. Атрибутивна онтологія Платона: світ складається з властивостей («ідей»).

3. Онтологія відношень: в світі первинними є відношення. Наприклад польові уявлення в фізиці (єдина теорія поля; поле як «субстанція» певного типу взаємовідносин). Цей тип онтології, на думку російського дослідника може бути віднесений і до Людвіга Вітгенштайна.

4. Хвильова онтологія: світ складається з хвиль. Під «хвилею» тут розуміється будь-який часовий процес, або подія.

5. Функціональна онтологія: світ складається з функцій, а речі задаються їх функціональним призначенням.

При цьому, дослідник зазначає, що хвильова онтологія і функціональна онтологія, не є цілком самостійними, а виступають варіантами онтології відношень.

За даною класифікацією, в «Логіко-філософському трактаті» представлений п'ятий тип, тобто функціональна онтологія. При цьому дослідник виходить з двох положень: Перше, онтологія «Логіко-філософського трактату» є логічною онтологією, тобто описом світу в рамках логічного простору; і друге онтологія «Логіко-філософського трактату» є несубстанціональною, що видно вже з афоризму 1.1 «Світ є сукупністю фактів, а не речей» [2, с. 24]. Те, що онтологія «Логіко-філософського трактату» несубстанціональна, не передбачає визнання якихось незмінних сутностей типу аристотелівських («речей»). Таким чином завдання Людвіга Вітгенштайна – дати опис світу як системи взаємодіючих тіл, чи системи взаємодій, а в якості евристичного принципу береться ізоморфізм (системи) світу і (системи) мови. Вирішення даного завдання передбачає певне співвідношення статичної (синхронії) і динамічної (діахронії): логіка дозволяє фіксувати миттєвий “знімок” наявних станів справ (набір фактів), але в процесі дослідження світу першопочатково дана «картина світу» може монотонно ускладнюватися: конкретизуватися і збагачуватися за рахунок виявлення нових фактів. Сам же «елементарний факт» (атомарний факт), який ізоморфний простому висловлюванню (« $A \in B$ »), має структуру « $A - x - B$ », де « $- x -$ » – означає деяку взаємодію, («зв'язок») між A і B . Так в афоризмі 2.01 читаємо: «Стан речей є поєднанням предметів (об'єктів, речей)» [2, с. 24]. Поєднанням предметів (...is a combination of objects), інколи перекладають як «зв'язок об'єктів». На думку Сергія Катречко, принциповими в даному випадку постають положення викладені в афоризмах 2.011 – 2.0121: «2.011 Для речі важливо, що вона може бути складовою частиною стану речей. 2.012 У логіці немає нічого випадкового: якщо річ *може* бути складовою частиною стану речей, то ця можливість має бути вже наперед закладена в ній..... Якщо речі можуть бути складовою частиною станів речей, то це вже має бути властиве їм. ... Так само як ми взагалі не можемо думати про якісь просторові предмети поза простором, а про часові поза часом, ми не можемо думати про *жоден* предмет поза можливістю його зв'язку з іншими предметами...» [2, с. 24-25] Ці положення, на думку дослідника, є саме тими положеннями які фіксують відмінність онтології «Логіко-філософського трактату» від «стандартної аристотелівської онтології». Якщо для Аристотеля первинним елементом в онтології є незмінна річ (« A » чи « B »), то для Людвіга Вітгенштайна первинним є функціональний зв'язок (« $- x -$ »): предмети не можна мислити поза їх взаємозв'язками; «виривання» речей з системи взаємодій є сильним «огрубленням». Таким чином, первинна онтологічна картина світу Логіко-філософського трактату представляє собою певну «кристалічну (функціональну) решітку», вузли («атоми») якої визначаються її структурою.

Література:

1. Витгенштейн Л. Избранные работы / Людвиг Витгенштейн; [пер. с нем. и англ. В. Руднева]. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2005. – 440 с.
2. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження / Людвіг Вітгенштайн – К.: Основи, 1995. – 311 с.
3. Катречко С. Л. Онтологія Логико-філософського трактата Л. Витгенштейна / Сергей Катречко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://katrechko.narod.ru/library/witt/katr_witt_onto.html

Яручик А. І.

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, к.ф.н., м.н.с.
м. Луцьк, Україна*

ФЕНОМЕН САМОІРОНІЇ МІШЕЛЯ МОНТЕНЯ

Іронічне ведення філософських діалогів було започатковано Сократом й отримало продовження у працях Секста-Емпірика, Юма, Вольтера, Чаадаєва та ін. Оригінальне застосування іронії помічаємо також у Сквороди, для якого іронія-запитання була улюбленим прийомом викладу думки.

За типом запитального дискурсу філософія Монтеня – це філософія іронії, яка «критично оцінює шанси людського існування, використовує засоби інтелектуальної провокації, шляхи авантюри духу, позиції підозри до самовпевнених ідеалів, хоч і не заперечує їх можливість» [1, с. 20]. На сторінках «Проб» мислитель стверджує, що надає перевагу тій філософії, яка бореться із зарозумілістю та марнославством й визнає власну неміч, нерішучість та невігластво [2–4].

Реалії пізнього Ренесансу вимагали нового підходу до пізнання й спонукали Монтеня трансформувати філософський досвід своїх попередників та застосувати власний підхід – життєво-досвідне пізнання, яке ґрунтувалося на критично-скептичному мисленні, іронії та самоіронії. У пошуках істини Монтень прагнув виявити нові грані й можливості доводів, які не вважав беззаперечними та вичерпними.

Лейтмотивом дослідницьких запитів і самопізнання Монтеня стало питання-гасло «Що я знаю?» («Que scais-je?»), а застосований ним філософський плюралізм зумовив перенесення центру мислення на самосвідомість, тобто «Я-мислителя», як запоруку достовірного осягнення світу й людини загалом. Мислителю було властиво оцінювати все те, до чого він мав будь-який стосунок, тобто все «приміряти» на себе й співвідносити із собою. Іронічна манера вільно міркувати на різні, навіть сакральні теми, помічається, насамперед, у ставленні Монтеня до самого себе. Особливістю самоіронії Мішеля Монтеня є те, що у ставленні до себе він досить неоднозначний. Так,